

Justiitsministeerium

Suur-Ameerika 1,
10122 Tallinn

Meie: 20.01.2025

MTÜ Inimõiguste Instituudi arvamus Karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus (nn nõusolekuseaduse VTK) kohta.

Käesolevaga esitab Inimõiguste Instituut oma arvamuse *nõusolekuseaduse* ehk täpsemalt *karistusseadustiku muutmise seaduse* põhimõtete kohta. Need võiksid olla aluseks seksuaalvägivalla reguleerimisele võimaldamaks, et tahtevastased/nõusolekuta seksuaaltegevused oleks kuriteona karistatavad, et tagada seksuaalvägivalla ohvritele parem kaitse.

Kuigi vastav valdkond KarS § 141, 1411 on Eestis reguleeritud, ei ole Eesti karistusõigus Istanbuli konventsiooni artiklile 36 vastav. Nimelt peaks lähtuma nõusolekust/tahtevastasusest ehk karistatav peaks olema nõusolekuta/tahtevastane suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu ilma, et nõusoleku puudumisele/tahtevastasuse väljendamisele lisaks peaks samaaegselt esinema veel mingeid täiendavaid tingimusi (näiteks vägivald või abitusseisund).

Erinevate riikide nägemused erinevad küsimuses, milline käitumine kriminaliseerida – kas sunnitud seks või nõusolekuta seks. Eesti otsustas kevadel 2024, et läheb nn jõu- ja sunnipõhiselt lähenemiselt üle nõusolekupõhisele lähenemisele. Nõusolekupõhine käsitlus on mõtteliselt jagatav JAH-mudeliks ning EI-mudeliks. **JAH-mudeli** puhul tuleb seksuaalse tegevuse osalistel väljendada oma nõusolekut seksiks (n-õ aktiivne nõusolek). Nõusolekut saab väljendada sõnaliselt, kehakeeles või muul viisil. Kuni nõusoleku väljendamiseni see puudub ja seni ei saa seda eeldada. Seega, kuni üks osapool ei ole nõusolekut väljendanud, on teise osapoole asi välja selgitada, kas nõusolek on või mitte. Samas peab nõusolek olema vabatahtlik ehk antud vaba tahte tulemusena.

Mõlema mudeli puhul on nii poolt- kui vastuargumente ning eri maades on seadustatud eri variandid, nt Soomes JAH ja Saksamaal EI-mudel. Eksperdid on juhtinud tähelepanu, et sunnil põhinev õigus juba kriminaliseerib nõusolekuta seksuaaltegevuse. Õiguseksperdid peavad keerukaks ka nõusoleku mõiste defineerimist ning sellega seotud piiranguid, konteksti, selle säilitamist ning juurdepääsu sellele, privaatsuse tagamist ning asjaosalistele selget ja ühtset arusaadavust. Vastav õiguslik regulatsioon põhineb osaliselt 1970-ndatel aastatel USA ülikoolides välja töötatud regulatsioonidel, mis avavad olulisemalt ulatuslikuma ja keerukama kaasneva probleemistiku.

Eesti ratifitseeris konventsiooni 26. oktoobril 2017. aastal ilma reservatsioonideta ning ratifitseerimine jõustus 2018. aastal. Istanbuli konventsiooni artikli 36 lõige 2 sätestab, et nõusolek tuleb anda vabatahtlikult inimese vaba tahte tulemusena, mida hinnatakse kaasnevate asjaolude kontekstis.

Samas Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktikas on kaasusi olnud veel vähe. EIK kohaselt käsitletakse vägistamist üldiselt piinamise või inimväärikust alandava kohtlemisena, Euroopa Inimõiguste Konventsiooni (EIÕK) artikli 327 ja/või artikli 828 rikkumisena (õigus era- ja seksuaalelu austamisele).

Inimõiguste Instituut toetab reservatsioonidega JAH-mudelit, kuid me anname endale aru, et seeläbi suureneb kriminaalmenetluses kaudsete tõendite mõju ja võib suurened ka surve kinnisteks kohtuistungiteks. Ilmselt tuleb ka suurendada karistusseadustiku paragrahvis lõigete arvu, seega suurendada süüteo kvalifikatsiooni võimalusi ja mitmekesistada karistusi.

Eeltoodut väldiks jah nõusoleku kirjalik või taasesitatav vorm, sh vastava äpi kasutuselevõtt, mille regulatsioon, andmete säilitamine, juurdepääs jm nõuab põhjalikku uurimist.

Arvamuse koostasid Inimõiguste Instituudi juhatuse liikmed Vootele Hansen ja Mart Rannut.

Lugupidamisega,

Aet Kukk
Tegevjuht

Inimõiguste Instituut